

Сілічева Н.Є.

НАПРЯМИ АКТИВИЗАЦІЇ ТРАНСКОРДОННОЇ СПІВПРАЦІ У РЕГІОНАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ

*У статті розглянуті аспекти транскордонної співпраці України в умовах європейської співпраці у напрямі розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. Обґрунтовано засоби підвищення їхньої ефективності з метою поглиблення економічних зв'язків і розвитку транскордонної співпраці з прикордонними регіонами сусідніх держав. Особлива увага в дослідженні приділена впливу глобалізації на **європейські інтеграційні процеси**. Метою статті є розкриття основних завдань та сутності транскордонної співпраці у сучасній Україні.*

Ключові слова: транскордонна співпраця, регіональний розвиток, євроінтеграція, Євросоюз.

Постановка проблеми. Однією з найбільш актуальних проблем розвитку сучасної державної регіональної політики України є її недосконалість, яка повинна ґрунтуватися на перенесенні пріоритетів розвитку з відомчо-галузевих підходів на цілісно-територіальні, є необхідність у вдосконаленні відносин між центром та регіонами, врахуванні євро регіональних тенденцій розвитку держави, яка проголосила інтеграцію до Європейського Союзу стратегічною метою своєї зовнішньої політики [1].

Концепція транскордонної співпраці в сфері регіонального розвитку, насамперед, передбачає переосмислення уявлень про жителів прикордонних територій, про розвиток цих територій, про адміністративно-територіальний устрій країни та ін. Жителі прикордонних регіонів найчастіше виявляються в досить скрутному положенні, що пов'язано з пересуванням людей, товарів, ідей та послуг, перебуваючи на периферії країни, вони відчувають на собі наслідки регіональної диспропорції розвитку. Як результат, багато регіонів перетворюються у відсталі, депресивні території.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велику увагу цим питанням приділили закордонні вчені – П. Еберхардт, З. Горжеляк, З. Макела, М. Ростішевські, А. Стасяк, Р. Федан, та українські – З. Бройде, М. Лендзел, В. Будкін, М. Долішній, В. Євдокименко, Є. Кіш, М. Козоріз, М. Мальський, А. Мельник, Н. Мікула, А. Мокій, Ю. Макогон, В. Пила, С. Пирожков. Ґрунтовний аналіз проблем і окреслення перспектив транскордонної співпраці в Україні набуває особливої актуальності, оскільки стає засобом підвищення конкурентоспроможності нашої держави.

Транскордонна співпраця у Європі почала активно розвиватися в 50-х роках, після Другої світової війни, коли представники багатьох прикордонних регіонів почали зустрічатися для обговорення можливості ліквідації кордонних бар'єрів та подальшого розвитку транскордонної співпраці. Основою цьому передусім стали: потреба поліпшення життєвого рівня населення, бажання стабільного миру, усунення непотрібних обмежень, а також інших факторів, які спричинили роз'єднання людей та організацій в прикордонних регіонах. Проте в деяких західно-європейських країнах, таких, як Греція, Іспанія та Португалія, транскордонна співпраця активізувалася лише з 80-х років завдяки серйозним політичним змінам, введенню демократичної системи та членству в Європейському Союзі. В країнах Центральної та Східної Європи подібний процес розвитку співробітництва почав інтенсивно відбуватися після 1989 року. Утворення нових держав та кордонів у результаті розпаду СРСР, Федеративної Республіки Югославії, Чехословаччини на певний час призупинило транскордонне співробітництво на старих кордонах та не сприяло розвитку нових [2, с.654]. В новостворених державах значна частина прикордонних територій до розділення були внутрішніми територіями, що підпадали під дію єдиного законодавства, митного режиму і зараз не мають ознак периферійності старих прикордонних територій. Як не парадоксально, але на нових прикордонних територіях проходили два процеси паралельно – облаштування кордону з посиленням його бар'єрної функції та розвиток транскордонної співпраці, основною метою якої є нівелювання наявності кордону.

Водночас у Європі відбуваються, на перший погляд, відмінні, але тісно пов'язані між собою процеси [3, с.12]: 1. Намагання встановити інтелектуальні, культурні, політичні, економічні контакти з третіми державами, що знаходяться

© Сілічева Наталія Євгенівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та планування бізнесу Одеського національного економічного університету, +30972918326, e-mail: silnatali_izm@mail/ru

за зовнішніми кордонами ЄС. 2. Згорання кордонів всередині держав-членів Європейського Союзу, внаслідок чого їхні національні кордони перенеслися на зовнішній кордон ЄС, а тому стали зовнішніми відносно третіх держав. З 1995 року цей процес продовжувався водночас з розширенням ЄС. 3. Процеси демократизації в країнах Центрально-Східної Європи та їх вступ до Ради Європи.

Ці процеси безпосередньо впливають на всі прикордонні регіони у Європі. Не може уникнути цього впливу і Україна. Тобто, предметом теорії ТКС є транскордонний регіон, геополітичне та гео економічне розміщення; природні ресурси, зокрема спільні для всіх його сторін; закономірності його формування і розвитку; транскордонні ринки; просторове облаштування; структура економіки частин та їх інтегрованість; взаємодія з іншими регіонами. Дослідження процесів транскордонного співробітництва також є предметом теорії ТКС і включає: визначення основних принципів та чинників розвитку ТКС, процеси формування регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва, фінансові механізми та методи реалізації, інституційний розвиток, а також потребують дослідження процеси формування зв'язків, контактів, що зумовлюють появу співпраці, а відтак, доцільність розвитку транскордонної співпраці.

Формулювання цілей статті. Після розширення Європейського Союзу (ЄС) у 2004 – 2007 рр. Україна отримала спільний кордон з країнами-членами ЄС, а її прикордонні регіони (в першу чергу її шість областей – Волинська, Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька та Одеська області) стали об'єктами регіональної політики цього об'єднання. Це створило додаткові можливості для прикордонних територій ефективно використовувати потенціал свого розвитку, для виходу на європейські ринки товарів та послуг шляхом поглибленої взаємодії через механізми транскордонного співробітництва та адаптації європейського законодавства у сфері регіональної політики [4, с.4]. Процес входження України у європейський інтеграційний простір і визнання її європейськими партнерами потребує координації зусиль з розвитку співпраці з країнами ЄС і, в першу чергу, з сусідами України. Тому розвиток транскордонних регіонів, в рамках яких формуються інтенсивні та багаторівневі взаємодії між усіма суб'єктами та учасниками транскордонного співробітництва, є важливим об'єктом сучасної регіональної політики.

Не менш важливим є розвиток транскордонного співробітництва і за участі інших сусідніх країн, Республік Молдови та Білорусі. Початок військової агресії Росії переорієнтував транскордонне співробітництво прикордонних з Росією регіонів з українсько-російського транскордонного регіону у напрямі поглиблення співпраці в рамках євро регіональних структур за участі країн-членів ЄС та активізації міжрегіонального співробітництва на рівні європейських інституцій.

Розглянемо різницю між прикордонним та транскордонним регіоном як внутрішньої території держави та об'єднаної суміжної території сусідніх держав. Специфічні особливості транскордонного регіону зумовлюються: наявністю кордону і усім, що з ним пов'язане; наявністю спільних природних ресурсів (простору); транзитністю території, що впливає на особливості просторового розвитку території (економічної, культурної, політичної підсистем). Враховуючи специфіку транскордонного регіону та наведені порівняння, можна визначити основні закономірності його формування та розвитку.

1. Так як транскордонний регіон є територіальною системою, що складається з підсистем, що належать різним суспільно-господарським просторам, спосіб організації його структури є комбінацією способів, на яких організовані структури складових підсистем. Характер і організована навколо стількох доміантних осередків мережа поселень (центрів), скільки різних територіальних підсистем входить у склад транскордонного регіону.

2. Перехід до іншого стану структури можливий завдяки нелінійній природі зв'язків і залежностей у регіональній системі, з врахуванням існуючої різниці в межах окремих підсистем.

3. Зв'язки та залежності системи мають, у значній мірі, причинно зворотний характер. Це сприяє, з одного боку, зміцненню змін, що з'явилися в процесі функціонування системи, завдяки чому є можливим досягнення через його структуру різних станів. З іншого боку, зворотний вплив виконує роль механізму самоконтролю, що не дозволяє на такий перебіг змін структури, які могли б загрожувати її існуванню. Так само різним може бути характер зворотних впливів щодо зв'язків та залежностей вищого порядку, а у зв'язку з тим по-різному можуть відбуватися процеси проходження та зміцнення змін в окремих підсистемах транскордонного регіону. У порівнянні з моноцентричним суспільно-економічним регіоном з'являється новий вид зворотних зв'язків, пов'язаних з відносина-

ми на рівні домінуючих центрів мережі поселень – транскордонного співробітництва.

4. Кожна з тих підсистем має іншу ступінь відкритості щодо свого суспільно-економічного простору, а також щодо останніх підсистем. Структура системи є у різній мірі віддалена від стану рівноваги (недостатня чи мінімальна чутливість системи на зміну структури) і реагує з різним запізненням на всякі зміни. Так як відкритість має межі, різна є відкритість до конкретних підсистем регіональної системи щодо переміщення людей, благ, інформації та енергії.

5. Поліцентричний характер зумовлює те, що рівень інтеграції регіональної структури є нижчим у порівнянні з вузловим регіоном, що також зумовлює те, що зміни структури транскордонного регіону відбуваються повільніше і розпочаті в якійсь з підсистем не обов'язково охоплюють цілу систему. Процеси самоконтролю

відбуваються не лише у межах підсистем, а координуються через домінуючі центри, одночасно, спираючись на зв'язки між тими центрами.

Опис основного матеріалу дослідження. Найбільш дійовою інституціоналізованою формою транскордонного співробітництва на сьогодні є єврорегіони, проте залишається багато невирішених проблем та питань через відсутність чіткого розуміння ролі і відповідно забезпечення умов їх функціонування, що спонукає створювати та запроваджувати нові форми транскордонного співробітництва, діяльність яких приносила б очікувані результати. Відповідно розширюються бачення і можливості єврорегіональної співпраці як взаємодії в рамках інституціоналізованих структур транскордонного співробітництва. Місце єврорегіонального співробітництва в системі транскордонного співробітництва наведено на рис.1 [4, С.10].

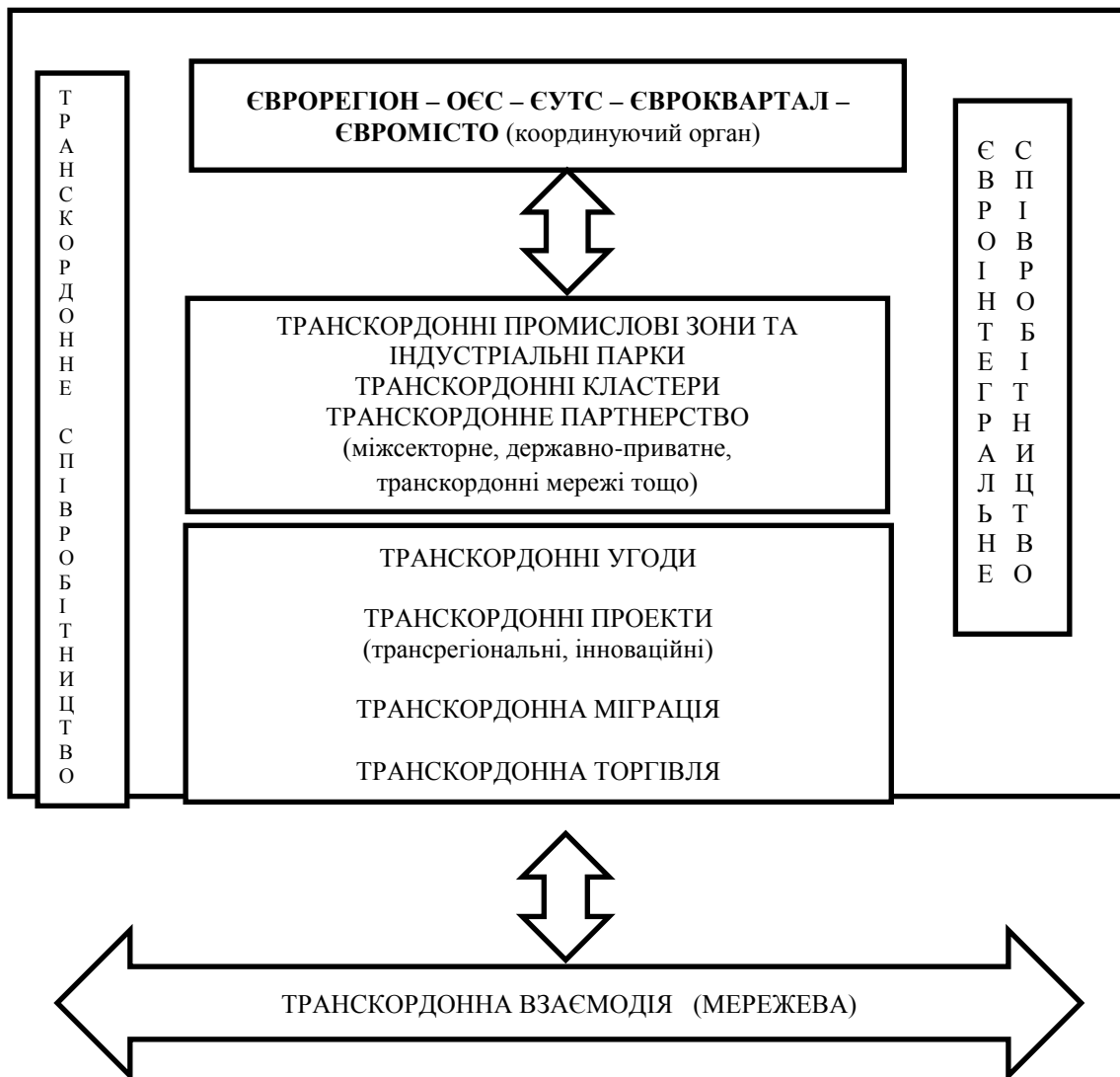

Рис. 1 Єврорегіональне співробітництво в системі транскордонного співробітництва

Єврорегіони формуються на базі прикордонних господарських комплексів (ПГК) сусідніх країн. ПГК – складна поліструктурна система взаємопов'язаних компонент (населення і його розселення, природне середовище, сфера матеріального виробництва і сфера послуг), які знаходяться між собою в функціональному, генетичному і територіальному зв'язках. Таким чином, можна зробити висновок, що ПГК – це господарська система високого рівня організації зі складною структурою і відносинами взаємної обумовленості, підпорядкованими економічним законам і закономірностям.

Найважливішими ознаками цієї системи є: цілісність, територіальність, структура, самоорганізація та ієрархічність. До характеристик «єврорегіону» доцільно віднести: географічні ознаки – єврорегіон є територією, яка має конкретне географічне положення; адміністративні – єврорегіон утворюють прикордонні регіони держав, що мають спільний кордон; функціональні – єврорегіон є формою транскордонного співробітництва; політичні – частини цієї території знаходяться під юрисдикцією суверенних держав, які мають спільний кордон;

Необхідно відзначити, що єврорегіони мають потенціал бути ефективним інтеграційним механізмом у розв'язанні таких проблем: зміцнення взаємної довіри та безпеки, впровадження спільної стратегії охорони довкілля, збільшення притоку іноземного капіталу, спільного використання енергетичних ресурсів, вироблення спільної програми просторового розвитку регіону, розвитку транспортно-експедиційної та прикордонної інфраструктури, ефективного використання людських ресурсів шляхом взаємного визнання їх професійної кваліфікації, створення єдиного ринку праці, диверсифікації економіки національних частин, розвиток спільної підприємницької та інформаційної інфраструктури, підтримки спільних місцевих ініціатив органів місцевого самоврядування, неурядових організацій, розвитку туризму та ін.

Основним стимулом розвитку єврорегіонів за участі України стають можливості реалізації програм розвитку за підтримки європейських джерел фінансування. При цьому економічні завдання сучасного єврорегіонального будівництва, так само як і «економічна ідеологія» концепції «Європа регіонів» відходять від простого прямого фінансування з боку структурних фондів ЄС [5, с.84].

Фінансові ресурси ЄС направляються не на проекти в регіоні, а на зміну структури регіональної економіки (приватизація, перехід до

«суспільства послуг», розвиток ринку зайнятості, технопарки, перепідготовка кадрів, міжрегіональна міграція, гармонізація розвитку інфраструктури й т.д.). Метою застосування цих коштів стає структурна перебудова економіки регіону в напрямі росту конкурентоспроможності [6, с. 47].

У зв'язку з викладеним вище в якості завдань єврорегіонального будівництва можна виділити:

- дослідження соціально-економічної структури інтегруючих територій і створення інфраструктурної складової трансграничного й прикордонного співробітництва на основі структурної перебудови економіки регіонів у напрямку росту конкурентоспроможності, формування й розвитку локомотивних галузей економіки прикордонних територій, так званих «точок росту»;

- формування сприятливого інвестиційного клімату в прикордонних регіонах через реалізацію інфраструктурних програм, розробку й реалізацію інвестиційних стратегій і конкретних інвестиційних проектів;

- пошук нових моделей розвитку національних інфраструктур, які ввібрали б енергетичні системи, транспортні і комунікаційні мережі; створення інформаційного забезпечення економічних процесів; формування й координація прямих кореспондентських зв'язків між банківськими системами регіонів;

- орієнтація підприємств на ринки іншої сторони і на кооперацію з ними; вільний рух товарів, капіталу, робочої сили; розвиток і спільне впровадження передових технологій;

- активізація та гармонізація діяльності у сферах науки, культури, освіти, спорту, розвитку національних меншин, молодіжної політики; модернізація системи охорони здоров'я населення;

- розробка спільної політики в галузі техногенно-екологічної безпеки, попередження та ліквідація наслідків промислових аварій та стихійних лих, збільшення екологічно чистих виробництв;

- розвиток економічно відсталих, але важливих з погляду економічної безпеки галузей регіональної економіки;

- розвиток ринку робочої сили, освітніх програм у сфері економічної й професійно-технічної освіти;

- практична реалізація сучасних механізмів заходів загальноєвропейської безпеки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Стратегічні напрями удосконалення регіональної політики України повинні передбачати розширення повноважень регіональних органів влади щодо ведення не лише зовнішньоекономічної діяльності, але й інших форм транскордонної співпраці.

З огляду на сучасний стан та існуючі перешкоди у розвитку транскордонної співпраці, особливості інституційно-правового та соціально-економічного розвитку транскордонних регіонів як основних об'єктів регіональної політики транскордонного співробітництва напрямами його розвитку покликані стати:

1. Створення прозорої і взаємопов'язаної системи планування і моніторингу розвитку транскордонних регіонів та транскордонного співробітництва, зокрема реалізації транскордонних проектів, а також явищ у транскордонних регіонах – транскордонної парамайтникової міграції, прикордонної торгівлі тощо.

2. Уніфікація понятійного апарату і формування повноцінної системи законодавства в сфері транскордонного співробітництва. Чітке визначення основних понять допоможе уникненню неоднозначного тлумачення правових норм та забезпечить їх повноцінну реалізацію. Відмінне тлумачення таких понять, як «транскордонне співробітництво» і «єврорегіональне співробітництво», «єврорегіон», «транскордонна трудова парамайтникова міграція» тощо у національних законодавствах викликає протиріччя і труднощі у застосуванні норм міжнародного права.

3. Відновлення, модернізація та прийняття у новій редакції Законів України «Про спеціальні економічні зони», «Про спеціальні режими інвестиційної діяльності в окремих областях», «Про індустриальні парки» із запровадженням системи спрощеної реєстрації новостворених підприємств, гарантованої державою системи фіскального стимулювання, доступної системи управління ними, що стане дійовими механізмами залучення інвестицій на прикордонні території та формування «точок зростання» тощо.

У стратегіях розвитку прикордонних регіонів більш широке врахування переваг транскордонного співробітництва, зокрема включення до операційних цілей таких пунктів: а) для кращого використання потенціалу транскордонного співробітництва та забезпечення зайнятості населення в транскордонному регіоні активізувати співпрацю з суміжними прикордонними регіонами сусідньої країни в напрямі створення спільних транскордонних кластерів, промислових парків тощо; б) з метою регулювання та забезпечення ефективного функціонування транскордонних ринків та підвищення добробуту мешканців прикордоння: - здійснювати спільний збір транскордонної статистики; - створювати передумови для приєднання до міжнародних

та європейських мереж, які функціонують у транскордонному просторі, зокрема мережі транскордонних партнерств EURES; - створити спільні бази даних та інформаційні центри у прикордонні; в) з метою підвищення ефективності реалізації транскордонних проектів, оптимізації процесу виділення фінансових ресурсів з обласного та місцевих бюджетів на їх виконання пропонується впровадити систематичний та комплексний моніторинг транскордонних проектів та забезпечити прозорий і вільний доступ до зведеної інформації щодо них.

Питання транскордонного співробітництва повинні включатись до регіональних програм розвитку транскордонного співробітництва та соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів. Особливої уваги потребує зосередження на торговельно-економічному та енергетичному співробітництві, прикордонній та транскордонній співпраці, співробітництві у сферах транспорту, екології, посиленій взаємодії у напрямі реалізації культурної та молодіжної політик обох країн. Спільні екологічні проблеми території Карпат, значна кількість транскордонних водойм обумовлює важливість активізації у рамках українсько-румунського транскордонного регіону співпраці в напрямі захисту довкілля. Актуальними є також розробка спільної двосторонньої українсько-румунської стратегії з даного питання, забезпечення ефективного функціонування єврорегіонів «Нижній Дунай» і, особливо, «Верхній Прут»; створення двох транскордонних кластерів (лісового і туристичного) на території Івано-Франківської області, розвиток інноваційно-інвестиційної інфраструктури регіону (спираючись на такі прикарпатські інноваційні об'єкти, як Галицький інноваційний кластер, Нафтогазований науковий парк) тощо.

Розвиток українсько-молдовського транскордонного регіону спрямований на врегулювання придністровського конфлікту та вирішення пов'язаних з ним соціально-економічних проблем; вирішення екологічних питань (протипаводкові системи на річках Дністер і Дунай, системи гідрометеорологічного моніторингу проблемних ділянок, екологічна небезпека від молдовського нафтопереробного заводу біля с. Джурджулешти тощо); розвиток системи інтегрованого прикордонного менеджменту; інформаційний обмін на українсько-молдовському кордоні (зокрема, проект, спрямований на формування системи обміну даними митних органів і даними щодо руху через кордон між відповідними адміністраціями Молдови та України).

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Реутов В.Є., Транскордонне співробітництво регіонів України: теоретико практичні аспекти розвитку// Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» № 12. 2011р. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=912>.
2. Беленький П.Ю. Зовнішньоекономічна діяльність регіонів // Регіональна політика: методологія, методи, практика. П.Ю. Беленький, Н.А. Мікула / Колективавторів. Монографія. НАН України. Інститут регіональних досліджень; за ред. академіка НАНУ М.І.Долішнього – Львів, 2010. – 719с.
3. Європейська Рамкова Конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. – Рада Європи. – Українська правнича фундація - 33 с.
4. Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь /НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. редактор В.С. Кравців. – Львів, 2016. – 125 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
5. Бусыгина И.М. Настоящее и будущее «Европырегионов» (проблемыевропейскогорегionalизма) И.М. Бусыгина // Мироваяэкономика и международныеотношения. – №9. – 2005. – С.78 – 86.
6. Шпель Г. КлассификацияконцепцийрегиональнойэкономическойполитикиГ. Шпель // Местныевласти и рыночнаяэкономика. Уроки западно-европейского опыта. –С-Пб.: Ин-т Евроград. – 2006. – С.46 – 54.

REFERENCES

1. ReutovV.Ye., Transkordonne spivrobotnytstvo rehioniv Ukrainy: teoretyko praktychni aspekty rozvytku [Cross-border cooperation of the regions of Ukraine: theoretical and practical aspects of the development]// Elektronne naukove fakhove vydannia "Efektyvna ekonomika" #12. 2011r. Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=912>. [in Ukrainian].
2. BielenkyiP.Yu, Mikula N.A. (2010) Zovnishno ekonomichna diialnist rehioniv // Rehionalna polityka: metodolohiia, metody, praktyka. / Kolektyv avtoriv. Monohrafiia. NAN Ukrainy. Instytutrehionalnykhdoslidzhen. [Foreign economic activity of the regions] Za red. akademika NANU M. I. Dolishnoho – Lviv, - 719 p. [in Ukrainian].
3. Yevropeiska Ramkova Konventsiiia pro transkordonne spivrobotnytstvo mizh terytorialnymy obshchynamy abo vlastiamy. - RadaYevropy. – Ukrainiska pravnycha fundatsiia [European Framework Convention on Transfrontier Cooperation between Territorial Communities or Authorities]- 33 p. [in Ukrainian].
4. Rozvytok transkordonnoho spivrobotnytstva: naukovo-analitychna dopovid /NAN Ukrainy. DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy» ; [Development of cross-border cooperation: scientific and analytical report] nauk. redaktor V.S. Kravtsiv. – Lviv, 2016. – 125 p. (Seriia «Problemy rehionalnoho rozvytku»). [in Ukrainian].
5. Busygina I. M. (2005) Nastoiashchee i budushchee «Evropy regionov» (problemy evropeiskogo regionalizma) // Mirovaia ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniia.[The present and future of the "Euroregions" (problems of European regionalism)] - №9. - p.78-86. [in Russian].
6. Shpel G. (2006) Klassifikatciia kontseptcii regionalnoi ekonomicheskoi politiki // Mestnye vlasti i rynochnaia ekonomika. Uroki zapadno-evropeiskogo opyta.[Classification of the concept of regional economic policy] - S-Pb.: In-t Evrograd. - p.46-54. [in Russian].

Одержано 12.03.2017 р.